

הגוף הפנימי. חביבים על המספר שלגים המכסים שדות רחבים, החובקים עצי יערות. השלג הנמשך בלא סוף, ללא גבולות, הוא אספקלריה לקסאון הפנימי. לתחושה של חוסר-מוצא, של חוסר ישע.

„השלג יורד ויורד, מחפה על החומות המקר לפות של החצר הווארשאית הצרה והנה הוא חוזר השלג לתוך חדרי, ואף חדרי מצחיר והולך ככל העולם כולו. אני מוטל במערבולת תשלגית. השלג גולש על ידי ועל פני ועל השפתיים ועל העיניים” (מעשה בניסים, עמ' 134). למרות הטון האחד, הגון המשותף גנוז עושר רב של מוטיבים, של זירות התרחשות בתמונתיו של צבי אייזנמן. לפנינו סופר שעיניו סקוחות וחודרות אל מעבר לקליפות החיצוניות שהמציאות עוטה. כתיבתו מרוכזת. סיפוריו קצרים, עזי ביטוי. אין הם עוזת לקוצר נשימה הם נשמעים כאנחות המבטאות כאב רב. אפשר והמחבר היה מעשיר אותנו ביצירות מורכבות יותר, לולא היה דבק בתבנית של התמונה הספרותית, בעלת הרקע הקבוע. אייזנמן צמד יתר על המידה להלך רוח חד-משמעי, הוא אץ אל הסוף, פעמים שהעוקץ עדיף בעיניו על יריעת הסיפור כולה. זאת ועוד: כוחו העיקרי מתגלה בתיאור העבר. גם כשהוא נאחו במציאות הישראלית הוא שואב את המוטיבים מעולם שנמוג.

ברם, כל מה שמצייר מכחולו של צבי אייזנמן מסתער עלינו בעצמה יתרה. אנו חשים כאילו ניתנה לנו הזדמנות נדירה להציץ לפני ולפנים, אל תוך גשמותיהם הדויות של בני אדם.

שני סיפורי מלחמה ושני סיפורי שלום

מאת ג'. אוארבך, תרגם מכתב-יד: אברהם יבין, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשכ"א.

אף על פי כן, מתגלה הברזל בין ספחיי המלחמה לסיפורי השלום. בראשונים המאון בין העלילה החיצונית ובין ההתרחשות הפנימית הוא לטובת ההתפתחות מלבר; ואילו באחרון נים החוץ הוא טפל בהשוואה ליסודות מלגו. בכל הסיפורים מרוכזים הדברים מסביב לאינטרוסקציה. החיטוט שנשמה הוא הנשר המוליך מן המספר אל האירועים. אך המלחמה כאילו מחישה את הקצב, היא מפעילה ומעדרת. אי אתה יכול לישוב בשלווה בזמן שהכל מיטלטל ומזועזע. בימות שלום הקצב הוא אחר, רשאי אתה להתפנות להרהורין. בסיפור „הביתה” גוברת הגישה האינטרוסקטיבית בהשפעת הים.

בכל סביבה, אפילו נדמה שהכל ירד לטמיון. במיוחד ניתן לגלותו בנשמותיהם של ילדים. מכאן הצירוף, שאנו מוצאים לעתים מזומנות בסיפוריו של אייזנמן, בין זקנים או נוטים למות ובין ילדים שכל עתידם לפניהם. אחר מיטחה של אירנה צועד נער קטן. עושה הלהטים, המוציא יונים מן התיבה, מושך את דמיונו של הנער. כשהראשון מוטל שיכור, ספק מת — ספק חי, כורע לידו הנער בעל הדמיון המשולהב ורוצה לפענח את סודו.

העימות של בני הנעורים והבלה אינו מטה את כף המאזניים לצד הראשונים. היא רק מבליטה את הגורליות הבלתי נמנעת של פסקי דין שאין לערער אחריהם. יחס מיוחד לו למחבר לכליון הסופי. המוות של הגיבור המרכזי הוא בדרך כלל העוקץ שבו מסתיימת התמונה הספרותית, אולם נקודת-השיא אינה אלא תוצאה של חיים כושלים, של נופים נעדרי תקווה.

הבריות שבהן עוסק אייזנמן אינן מגוונות ואין הן נטולות ערכים ואמונה. אדרבה, הן נאבקות, מנסות להחזיק בסיכוי כלשהו. אולם לשווא. גורל חזק מהן מכריע את הכף.

פעמים שפסק הדין נראה לנו אכזרי מדי. הרי התמונה „ראיון”, השניים שעולמם נהרס נפגשים מתוך מטרה פנימית סמויה לקומם הריסותיהם בכוחות משותפים, אולם הם נפרדים. הטעות הנפגעת את האשליה. אך התפתחות זו שבעינינו היא נראית כענומה יתר על המידה תואמת יפה את הלך-הרוח הכולל המציין את סיפורי אייזנמן. גם הגוף החיצוני משלים את

ג'. אוארבך דבק בסיפור העלילתי, שבו מתפתחים הדברים מתוך מתיחות רבה בין הגיבור ובין סביבתו, עד שבאה ההתרחשות הסופית ומתירה את פקעת הבעיות. מבחינה זו אין הברזל בין שני סיפורי המלחמה ובין סיפור השלום „מקום רחב ידיים”. בשני הראשונים אנו עדים למאבקו של הגיבור לחיים, או למוות, כאשר בכל פעם מסייע לו המקרה, בסיפור השני אנו מציצים לנשמת הגיבור בסיעו של מנחם, שהוא הצייר המרכזי של המסופר. התפתחות הדברים המפתיעה, המקבילה את נישואיה של היצאנית הגרמנית לאלה של מנחם עם הנערה הנימפומנית, מעניק חוט שדרה עלילתי לסיפור.

ללא תביעות ומתוך יחס מסויג כלפי עצמו וכלפי הסובב אותו.

סיפוריו של ג'. אוארבך מעידים על כשרון ביטוי ועל יכולת הסתכלות. יתכן שיש בכוחו להרים גם משא כבד של רומאן, של יצירה מקפת. ההיסוס המתגלה ביחסו לעולם החיצוני, ההתלבטות בינו לבין עצמו תורמים תרומה של עדינות לארבעת הסיפורים. אולם בהם צפון גם המכשול להסתערות אמיצה יותר, מתוך מגמת כיבוש, של המספר על המוטיבים שבהם הוא נאחז. דומה שגם המלחמה וגם השלום, הים, הנוף הקיבוצי והנכר יש בהם כדי להעניק לאוארבך בסיס רחב יותר ליצירה.

ארבעת סיפוריו הם ביטוי מגובש ומבוגר לחוויות ולעלילות. אך דווקא אלה מעידים, כי המחבר עשוי להצליח גם אם יבקש ליצירתו מצע מקיף יותר.

הלל ברזל

הגיבור, שהים מפריד בינו ובין ביתו, נתון לגעגועים, להלכי נפש.

ראיית המציאות בראי הנפש עשויה להכניס כמובן יסודות רעיוניים, שממנים של השקפת עולם לתוך גופי הדברים המסופרים.

אכן, אין המחבר מסתיר השקפותיו, אך הוא מספר אניגמטי, שאינו כופה על הזולת את גישותיו הרוחניות. יתר על כן, סימני השאלה, הלבטים הפנימיים, יחס של סובלנות ואורך רוח כלפי הסביבה בכללותה מעניקים לעמדותיו הרוחניות של המחבר מידה רבה של תום, של חוסר תוקפנות. אפילו תובעת המלחמה את שלה וימי השלום את המעשה, מצטמצם המספר בגבולות הדברים חסרי היומרה. אפשר וזו הסיבה המכרעת לאווירה האינטימית המתפתחת בין הקורא ובין סיפוריו של אוארבך. המחבר מציג את עולמו הפנימי וכמה מאירועיו

חיי יאנוש קורצ'אק

מאת האנה מורדקוביטש-אולצ'אקובה, תרגם מפולנית: צבי ארד, הביא לבית-הדפוס: זרובבל גלדע, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשכ"א.

פרקים, לתקופות — ובכל תקופה שבע שנים. מדוע נהג כך? מדוע לא חילקם כמקובל — הרי תשובתו היא המהונית במקצת אך מלאה הומור, אותו הומור דק, כואב, שאנו מוצאים אותו בחלק גדול מכתביו: משום השביעיה של הצור ענים, משום שבשבוש מצויים שבעה ימים...

הפרקים המעניינים, המאלפים ביותר בספר זה הם דווקא אלה הנוגעים בשנות ילדותו ונעורו — ושוב, בהסתמך על יומניו, מוכן, יקשה להשיג וותם עם פרקי-חיי ההירואיים על סף זיקנתו, על סף לכתו, פרקי-חיים סעורים, חסרי-מוצא, עם הידע הברור שהוא וילדיו וסטיפה הטובה הולכים ללא-שוב. אלא שדווקא בקריאה על ימות נעוריו, על חוויותיו הצעירות, אנו מוצאים יותר מהיקש אחד, יותר מהשוואה אחת לגבי הבגרות, העתיד. אם נשווה את יומניו מימי נעורו עם אותם דברים אחרונים שכתב, נמצא שלא רק האווירה בלבד לא נשתנתה, אלא אפילו המלים, ההרגשה.

ואנו הלוא יודעים כמה פעמים חזר קורצ'אק ואמר: „הו, לו הייתי חוזר ונעשה קסן!...! והתכוון לומר בכך, שאו היה יודע כיצד יש להתייחס ל„אותם ילדים שמלולים בהם“. גם ה„אידיאלר גיה“ לא נשתנתה בהרבה. היא רק העמיקה — והחלומות שוב לא היו אותם חלומות. בילדותו, כבכל ילדות סעורה, חוויתית, עשירה — רצה

קשה להקיף ברשימה אחת, קטנה יחסית, את כל הכתוב בספר זה, המקפל בתוכו חיים שלמים של איש מופלא אך „בלתי-שלם“, מתלבט, חי, תוסס, נדא, מצפה, מקווה. ולא רק משום שהספר הזה הוא מצויף, בתכנון כבאווירתו, ויש רק רצון לומר: קראו אותו! ולא רק משום שבספר יש הרבה יותר מאשר בתחום הקריאה והעיון הרגילים — אלא בעיקר בשל גיוונו, בשל הדברים הרבים שיש לנו ללמוד ממנו על עצמנו.

מחברת הספר, סופרת פולנית ממשפחה יהודית, הכירה את קורצ'אק מבית אביה, שהיה המורל של כתביו משנת 1911 ועד לפלישת הגרמנים לפולין. ספרה נדפס בפולנית וזכה לכמה מהדורות, ובכל מהדורה הוסיפה לו פרטים חדשים והארות חדשות — שכולם ניתנו בתרגום העברי.

דומה, יותר מכל מה שידוע לה, מסתמכת המחברת על האמת העיקרית, האמת לאמיתה — הלוא הם יומניו של ה„דוקטור“ מתקופות חייו השונות, ביחוד מיומנו האחרון ומקטעי האוטוביוגרפיה שלו שנכתבו בשנת 1942 הארוכה, בבית היתומים ברחוב שליסקה, בטרם נשלחה האוכר לוסיה היהודית למחנות-המוות והוא 200 „ילדיו“ עמה.

קורצ'אק, בניגוד למקובל, נהג באוטוביוגרפיה זו, שלא נשלמה, לחלק את חייו לפרקים